

Pitanje povrata baštine na primjeru partenonskih skulptura

Marochini, Marta

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:971627>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2019./2020.

Marta Marochini

Pitanje povrata baštine na primjeru partenonskih skulptura
Završni rad

Mentor: izv. prof. dr.sc. Goran Zlodi

Zagreb, lipanj 2020.

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Značenje baštine	2
2.1. Veza materijalne baštine i njenoga nematerijalnoga značenja	2
2.2. Razvoj muzeja u doba kolonijalizma i imperijalizma	2
3. Britanski muzej	3
4. Povrat baštine	4
5. Partenon	7
5.1. Nastanak i povijesno značenje	7
5.2. „The Elgin Marbles“ – dijelovi Partenona u Velikoj Britaniji	8
6. Zahtjevi za povratom.....	9
7. Djelovanje udruga i organizacija	11
8. Pravo Britanskoga muzeja na posjed Partenonskih skulptura.....	12
8.1. Problemi izložbe u Britanskome muzeju	14
9. Deklaracija o važnosti i vrijednosti univerzalnih muzeja	16
9.1. Nacionalni identitet u doba globalizma	18
10. Moguća rješenja	19
11. Zaključak.....	21
12. Literatura.....	23

1. Uvod

U drugoj polovici 20. stoljeća narodi Afrike i Azije postupno stječu samostalnost nakon borbe protiv dotadašnjih kolonizatora. Dolazi do intenzivnoga proučavanja vlastite povijesti i jačanja nacionalne svijesti, a time jača i svijest o otuđenju baštine od strane bivših kolonizatora i želja za njezinim povratkom, odnosno repatrijacijom ili restitucijom, što postaje jednim od glavnih pitanja u muzejskoj zajednici. U to vrijeme i jedan europski primjer repatrijacije dobiva sve veću pozornost te je i danas među najpoznatijim i najkontroverznijim slučajevima. To je slučaj atenskoga Partenona, takozvanih „Elginovih mramora,“ (engl. *Elgin Marbles*) dijelova građevine i skulptura s antičkog hrama Partenona koje su početkom 19. stoljeća došle u posjed Britanskoga muzeja (engl. *British Museum*).

Ovaj rad bavit će se pitanjem postupka povratka baštine na područje gdje je ona nastala, a kao primjer koristit će se grčki zahtjevi za povratkom „Elginovih mramora“ (u nastavku „partenonske skulpture“). Rad će istražiti značenje baštine i njenu vrijednost za identitet, kao i njezinu političku funkciju, kako za mjesto iz kojega potječe, tako i za mjesto u kojemu se nalazi. Objasnit će povijesni kontekst razvoja muzeja u doba kolonijalizma i imperijalizma te neetične načine akvizicije predmeta od strane zapadnoeuropskih zemalja. Istražit će se povijest zahtjeva za povratkom partenonskih skulptura u Grčku i odnose između Velike Britanije i Grčke po tome pitanju te ulogu krovnih organizacija zaduženih za kulturu i muzeje, poput UNESCO-a i ICOM-a, u regulaciji načina akvizicije i povrata predmeta, a osvrnuti će se i na reakcije javnosti na pitanje repatrijacije, te njihovu ulogu u tome procesu.

2. Značenje baštine

2.1. Veza materijalne baštine i njenoga nematerijalnoga značenja

Prema UNESCO, kulturna baština može se podijeliti na materijalnu (opipljivu) i nematerijalnu (neopipljivu). Fokus ovoga rada bit će materijalna kulturna baština (u koju spadaju pokretna, nepokretna i podvodna baština) i nematerijalno značenje koje ima za ljude. Ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija baštine. Iako predmeti proglašeni baštinom često sami po sebi nemaju intrinzičnu vrijednost, njihov baštinski status prema B. Grahamu i P. Howardu (2008) proizlazi iz značenja koje dobivaju u interakciji s ljudima. Baština sudjeluje u stvaranju i održavanju kolektivne i individualne memorije kao temeljnog određenja identiteta (Maroević, 2002). ICOM prepoznaje važnost baštine i njen utjecaj na zajednicu te prema njihovome Etičkome kodeksu za muzeje (2007) ona ima „osobine koje nadilaze obično vlasništvo i mogu uključivati snažnu srodnost s nacionalnim, regionalnim, lokalnim, etničkim, religijskim ili političkim identitetom“ (ICOM-ov Etički kodeks za muzeje, 2007). Sukladno tome, muzeji uz zadaću očuvanja i izlaganja baštinskih predmeta imaju i društvenu i političku ulogu, koja je u međudnosu s interpretacijom baštine. Značenje baštine nije statično, ono se mijenja kroz vrijeme, a prema Maroeviću njome se u muzejima lako može manipulirati „tumačenjem izbora stvari koji će prenositi nematerijalnu vrijednost poruke.“ (Maroević, 2002.) Interpretacija baštine u muzejima je kroz povijest bila uvjetovana političkim i društvenim stavovima te je odražavala vrijednosti razdoblja, pri čemu je njeno primarno značenje često bilo zanemarivano.

2.2. Razvoj muzeja u doba kolonijalizma i imperijalizma

U novome vijeku u Europi razvija se koncept takozvanih „kabineta čudesa“ (engl. *cabinets of curiosities* ili njem. *Wunderkammer*). Aristokrati su u svojim kabinetima čudesa izlagali razne zanimljive predmete koje su prikupili na putovanjima, što je uključivalo prirodne

i umjetne tvorevine, u svrhu proučavanja i proširivanja ljudskoga znanja o svijetu. Zbog nedostatka prostora za brzo rastuće kolekcije, predmeti su premješteni u posebne zgrade - preteče prvih modernih muzeja. Kako su kabineti čudesa iskazivali status svojih vlasnika, tako su i prvi muzeji u 18. i 19. stoljeću iskazivali status zemalja u kojima su nastali. Razvoj muzeja u Europi bio je uvjetovan širenjem kolonijalnih posjeda zapadnoeuropskih zemalja. Istraživači su prikupljali predmete za muzeje od domorodačkih naroda tijekom ratnih pohoda i okupacija, misionarskih putovanja, kao i tijekom arheoloških istraživanja. Arheologija, tada nova znanstvena disciplina, trebala je pomoću ostataka predmeta razotkriti povijesni razvoj čovječanstva, ali se koristila i da bi se dokazala nadmoć i zapadne Europe. Prema R. Gomesu Coelho, baština u 19. stoljeću imala je ulogu u izgradnji nacionalnih država, pri čemu je služila samo kao „materijal, pa i skup neopipljivih elemenata koji podupiru njihovu moć.“ (Horvatinčić, Vuković, 2019) Klasificiranjem muzejskih predmeta po europskim standardima oni su gubili svoje prvobitno značenje. „Egzotični“ predmeti iz Afrike, Azije i Amerike i Oceanije često su služili kao dokaz primitivnosti tamošnjega stanovništva. Bliskoistočna nalazišta potvrđivala su judeo-kršćanski korijen zapadne kulture, dok su prema Duthie (2011) predmeti antičke Grčke i Rima služili interesima nacije pridonoseći stvaranju povijesnih i nacionalističkih narativa.“ Jačanjem srednje klase i širenjem čitalačke publike Europljani uče o antičkoj Grčkoj kao koljevci zapadne civilizacije te rastu simpatije prema Grcima. Britansko Carstvo zbog svoje imperijalne moći poistovjećuje i smatra kulturnim nasljednikom antičkih kultura – usvaja predmete koji su svjedočili o antičkoj povijesti te ih svojim muzejima predstavlja kao vlastitu prošlost.

3. Britanski muzej

Prvi javni muzej u Velikoj Britaniji bio je Britanski muzej. Osnovan 1753. godine, u početku je sadržavao samo raznovrsnu kolekciju liječnika i botaničara Sir Hansa Sloana, no u

idućih nekoliko desetljeća muzejski se fond brzo povećavao. Britanski se muzej poput mnogih razvija „nakon uspješnih kolonijalnih pohoda kao prikaz carstva, i s nadom da će takav prikaz, kao i samo carstvo, biti vječno postignuće.“ (Duthie, 2011) Krajem 18. i početkom 19. stoljeća predmeti prvenstveno iz Grčke i Egipta te s Bliskoga istoka, a tek 1851. godine počinje prikupljanje predmeta iz britanske i europske povijesti. (Duthie, 2011) Britanski muzej danas je jedan od najvećih muzeja u svijetu s preko 8 milijuna muzejskih predmeta u svojem posjedu, a prema izvješću iz 2014. godine, posjetio ga je svaki deseti turist u Velikoj Britaniji i čak svaki četvrti turist u Londonu. (MacGregor, 2014.) Britanski muzej predstavlja se kao muzej „prosvjetiteljskih ideja i vrijednosti“ sa željom za „širenjem i dijeljenjem znanja,“ („The British Museum, The British Museum Story“, n.d.) ali priznaju i svoju povijest prikupljanja predmeta uvjetovanu statusom Velike Britanije kao kolonijalne sile. Partenonske skulpture, tema ovoga rada, samo su jedan od primjera takvih predmeta, a uz njih, najznačajnije su tzv. *Benin Bronzes*, kolekcija od nekoliko tisuća metalnih ploča i skulptura od kojih Britanski muzej posjeduje oko 700, i kolekcija asirskih skulptura, pronađenih u arheološkim istraživanjima na području današnjega Iraka (koji je u doba istraživanja, kao i Grčka, bio pod vlašću Osmanskoga Carstva), egipatski kamen iz Rosette i mnogi drugi. Britanski muzej bio je meta mnogih zahtjeva za povratom baštine, međutim, u Muzeju smatraju da bi trebali zadržati zatražene predmete jer im je cilj „posjedovati zbirku koja će predstavljati svjetske kulture i osigurati da je ta zbirka očuvana na sigurnom.“ („The British Museum Governance“, n.d.)

4. Povrat baštine

Repatrijacija, restitucija ili povrat baštine termini su koji se koriste za postupak vraćanja kulturne baštine u područja na kojima je nastala, odnosno mjesta u kojima „nematerijalni aspekti baštine pružaju značenje i gdje predmeti sami mogu poticati aktivnosti vezane uz nematerijalne aspekte kulture.“ (Simpson, 2009) Iako se ta tri termina često koriste kao sinonimi, prema B. Šulc pojam „restitucija“ se koristi kada su predmeti nelegalno napustili

zamlju svog podrijetla,“ dok se „povrat“ koristi onda „kada su predmeti napustili zemlju svog podrijetla prije nego što su se uskladili s nacionalnim i međunarodnim pravnim propisima koji se odnose na zaštitu kulturnih dobara.“ (Šulc, 1992.) Andromache Gazi u slučaju partenonskih skulptura koristi i termin „reparacija,“ jer u tome slučaju „nema sumnji pri utvrđivanju identiteta zemlje podrijetla.“ (Gazi, 1992) U ovome radu koristit će se prvenstveno termin „povrat.“

U drugoj polovici 20. stoljeća, nakon dekolonizacijskih pokreta u Aziji i Africi jača svijest o nacionalnome identitetu, a svjedočanstva oslobođenih naroda „doprinosu širemu definiranju i boljemu razumijevanju baštine i njezine vrijednosti za održavanje identiteta.“ (Simpson, 2009) Iz tih se područja javljaju zahtjevi za povratom otuđenih predmeta koji su se nalazili u muzejima zapadne Europe i Sjeverne Amerike, na koje muzejska zajednica odgovara osnivanjem tijela zaduženih za reguliranje procesa povrata baštine. Objavljuju se konvencije i kodeksi koji se temelje na važnosti baštine za zajednicu, a kojima bi se muzeji obvezali na sprječavanje daljnjeg neetičkog prikupljanja predmeta. Konvencija o zaštiti kulturnoga vlasništva u slučaju oružanih sukoba, potpisana 1954. godine u Hagu, prvi je međunarodni sporazum takvoga tipa. Prvim protokolom Konvencije potpisnici se pozivaju na sprječavanje izvoza baštine iz okupiranih područja te na povratak baštine preuzete iz okupiranih područja po završetku sukoba. (Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, 1954) Godine 1970. UNESCO donosi „Konvenciju o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnoga uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima“, kojoj su „povratak i restitucija kulturne baštine u središtu“ i čija je zadaća „ne samo prisjetiti se, nego i zalagati se za očuvanje identiteta naroda te promovirati miroljubiva društva u kojima će se jačati duh solidarnosti.“ (UNESCO, 1970) Kako se Konvencija odnosila samo na zabranu nezakonitog prijenosa dobara nakon njenoga stupanja na snagu 1972. godine, pitanje povrata ranije otuđenih dobara ostalo je otvoreno. U sklopu UNESCO-a se 1978. godine osniva i

Međunarodno udruženje za promicanje povratka kulturnog vlasništva u njihove zemlje podrijetla ili restituciju u slučaju ilegalne nabave (engl. *International Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in case of Illicit Appropriation*) (u nastavku ICPRCP). Udruženje ima zadaću „pronalaska načina kako olakšati bilateralne pregovore između zemalja u sporu zbog restitucije ili povratka kulturne baštine.“ (,Intergovernmental Committee (ICPRCP),“ n.d.)

ICPRCP je odgovoran za:

1. Traženje načina i sredstava za provođenje bilateralnih pregovora za restituciju ili povratak kulturnog vlasništva u zemlje podrijetla. Vezano uz to, ICPRCP može izdati prijedloge s ciljem medijacije ili pomirbe između država članica uključenih u proces.
 2. Poticanje potrebnih istraživanja i analiza za uspostavu koherentnih programa za stvaranje reprezentativnih zbirki u zemljama čija je kulturna baština raspršena.
 3. Formiranje kampanje za informiranje javnosti o pravoj prirodi i razmjeru problema restitucije ili povratka kulturnog vlasništva u zemlje podrijetla.
 4. Upravljanje planiranjem i implementacijom UNESCO-vih programa aktivnosti vezanih uz restituciju ili povratak kulturnog vlasništva u zemlje podrijetla.
 5. Poticanje osnivanja ili djelovanja muzeja ili drugih institucija za očuvanje kulturnog vlasništva i edukacija potrebnog znanstvenog ili tehničkog osoblja.
 6. Promoviranje razmjene kulturnog vlasništva u skladu s Preporukom za međunarodnu razmjenu kulturnog vlasništva.
 7. Prijavljivanje aktivnosti sa svake redovne sjednice Općoj skupštini UNESCO-a.
- (,Intergovernmental Committee (ICPRCP),“ n.d.)

ICOM donosi “Etički kodeks za muzeje“ 1986. godine (engl. *Code of Ethics*) kao „niz načela koja su podržana smjernicama za poželjnu stručnu praksu.“ (ICOM-ov Etički kodeks za muzeje, 2007) Etički kodeks ističe obavezu poduzimanja „mjere opreza“ pri akviziciji te

važnost poznavanja povijesti predmeta, a također ističe i da „muzeji ne bi trebali nabavljati predmete za koje postoji opravdana sumnja da su dobiveni neovlaštenim ili neznanstvenim terenskim radom.“ (ICOM-ov Etički kodeks, 2007) Točke 6.2. i 6.3. govore o povratu i restituciji kulturnih dobara i u točki 6.2. stoji da „muzeju trebaju biti spremi inicirati rasprave o povratku kulturnih dobara zemlji ili narodu podrijetla.“ (ICOM-ov Etički kodeks, 2007)

Premda su Partenonske skulpture, tema ovoga rada, primjer zahtjeva za povratom baštine od svjetske važnosti i slave, no treba spomenuti i hrvatske zahtjeve za povratkom otuđene baštine. Hrvatska kulturna baština je tijekom Domovinskoga rata pretrpjela velike štete, a upravo su navedene organizacije pomogle u Hrvatskoj u, kako Šulc navodi, „nastojanjima u internacionalizaciji problema muzeja u ratnom i poslijeratnome okruženju, uz isticanje potrebe stavljanja u punu opciju brojnih međunarodnih konvencija za zaštitu pokretne kulturne baštine, napose Haaške konvencije, te potrebu bržega rješavanja problema povrata evakuirane građe iz hrvatskih muzeja i crkava te privatnih zbirki zemlji vlasniku.“ (Šulc, 1993) Povratak baštine u Hrvatsku reguliran je Protokolom o povratu kulturnih dobara iz Republike Srbije u Republiku Hrvatsku potpisanim 2012. godine.

5. Partenon

5.1. Nastanak i povijesno značenje

Jedan od najpoznatijih i najkontroverznijih slučajeva zahtjeva za povratom baštine je slučaj takozvanih „Elginovih mramora,“ mramornih skulptura i dijelova atenskoga Partenona koji se danas nalaze u Britanskome muzeju. Zbog toga što termini „Elginovi mramori“ ili „Elginove skulpture“ impliciraju britansko vlasništvo nad njima, u radu će se navoditi kao „partenonske skulpture.“ Povijest Partenona, veličanstvenoga hrama posvećenog Ateni, božici mudrosti počinje sredinom 5. stoljeća prije Krista. Gradnja hrama predstavljala je slavlje nakon pobjede udruženih grčkih polisa nad perzijskim osvajačima. Za vrijeme rimske vladavine

Grčkom, spomenik „gubi svoje prvotno značenje, ali ostaje u središtu pažnje“ sa svrhom „legitimacije autoriteta i određivanja političkih i društvenih uloga.“ (Hamilakis, 1999) U šestome stoljeću Partenon se pretvara u kršćansku crkvu, a nakon osmanskog osvajanja Grčke postaje džamija. Tijekom Mletačko – osmanskih ratova služio je kao spremište baruta te je pretrpio velike štete zbog mletačkih napada. U 18. stoljeću „otkrivaju“ ga putnici iz zapadne Europe, za koje Partenon predstavlja „veličanstvena umjetnička postignuća vremena nastanka europske kulture.“ (Hamilakis, 1999)

5.2. „The Elgin Marbles“ – dijelovi Partenona u Velikoj Britaniji

U Grčku 1799. godine stiže i Thomas Bruce, sedmi Lord od Elgina (u nastavku Lord Elgin), britanski aristokrat u ulozi ambasadora na dvoru osmanskoga cara Selima III. Od Lorda Elgina se zahtijevalo da pronađe umjetnike koji bi stvorili nacрте i kopije grčkih spomenika, no za pristup atenskoj Akropoli bilo im je dostupno dopuštenje Sultana. Godine 1801. započinju istraživanja na području Akropole, ali Lord Elgin također „uzima s lokacije sve dijelove koji su ga zanimali, uključujući dijelove Partenona, Propileja i Erehteja,“ (Sanchez, 2017.) i prenosi ih u natrag Veliku Britaniju. Prve su reakcije javnosti na „plijen“ Lorda Elgina bile podijeljene. Neki su smatrali taj čin spašavanja baštine plemenitim, dok su ga drugi smatrali krađom. Najpoznatije svjedočanstvo je ono Lorda Byrona koji se oštro protivio postupcima Lorda Elginai i svoj stav iznio u epskome spjevu „Childe Harold“, a predstavnik Britanskoga Parlamenta Hugh Hammersley smatrao je da se skulpture trebaju vratiti „kada se stanje u Grčkoj stabilizira.“ (Janžeković, 2016) Lord Elgin uspijeva prodati skulpture ranije nezainteresiranome Britanskome muzeju 1816. godine za 35.000 funti, smatrajući „da bi skulpture dodatno učvrstile poziciju Velike Britanije kao imperijalne sile.“ (Sanchez, 2017.) Unatoč prvotnome protivljenju dijela Britanaca, skulpture su ubrzo postale neizostavan dio zbirke muzeja. Premještaj partenonskih skulptura „iz „kolonijalne periferije“ u „imperijalni centar“ promijenio način na koji se interpretiraju.“ (Duthie, 2011.) Postale su sredstvom legitimiziranja i utvrđivanja

britanske kolonijalne moći. Također treba napomenuti da se manji dio partenonskih skulptura nalazi u pariškome Louvreu te u drugim europskim muzejima, no rad će se osvrnuti na one skulpture koje se nalaze u Britanskome muzeju te proučiti odnose Velike Britanije i Grčke na temelju istih.

6. Zahtjevi za povratom

Od samoga nastanka, Partenon je imao „jasne političke konotacije i simboliku, vezanu uz atensku političku hegemoniju na tome području“ (Hamilakis, 1999) Njegovo značenje se mijenjalo u raznim kontekstima, a u modernoj Grčkoj stječe još jedno. Nakon što je Grčka priznata kao neovisna država 1832. godine, bilo je potrebno izgraditi grčki nacionalni identitet i za to odabrati prikladne simbole. Antički ostaci poput Partenona postali su „značajan dio nacionalne baštine, umjetnička djela oteta od strane imperijalne sile,“ a moderni Grci smatrali su se „nasljednicima antičkih Grka i čuvarima njihove kulture.“ (Hamilakis, 1999) Prvi zahtjevi za povratom javljaju se već 1830-ih, nakon što se formirala nova vlada. (Janžeković, 2016) Ponovno otkrivanje povijesti pomoglo je u očuvanju i brizi o Partenonu i mnogim drugim ostacima, koji su „postali duboko usječeni u novonastalo nacionalno sjećanje.“ (Hamilakis, 1999) Grčka slijedi zapadnoeuropske primjere i otvara prvi Muzej Akropole 1874. godine. Skulpture ponovo postaju pitanjem grčkog nacionalnog interesa početkom 1980-ih godina, a „ključna osoba u pobuđivanju javne potpore grčkim zahtjevima“ za njihovim povratom bila je ministrica kulture, Melina Mercouri. (Janžeković, 2016) Dolaskom na poziciju ministrice kulture 1981. godine, Mercouri je postavila povrat partenonskih skulptura svojom „osobnom borbom i službenim stavom vlade, što je rezultiralo prvim službenim zahtjevom Britanskoj vladi 1983. godine.“ (Hamilakis, 1999)

Iste godine slučaj partenonskih skulptura dopijeva i na dnevni red UNESCO-va ICPRCP-a, a do 2018. godine “ICPRCP je usvojio najmanje 16 Preporuka na tu temu (1983.,

1989., 1991., 1994., 1997., 1999., 2003., 2005., 2007., 2009., 2010., 2011., 2012., 2014., 2016. i 2018. godine)“ („BRCPPM – The Case for the Return“, n.d.) Na sjednici ICPRCP-a održanoj u Parizu, 30. i 31. svibnja 2018. godine, grčki su predstavnici izjavili da su partenonske skulpture integralni dio grčkoga identiteta, te kako je njihovo ujedinjenje „nacionalni prioritet“, a zahtjev za njihovim povratkom jedan od najdugotrajnijih u svijetu. (Izvešće 21. sjednice ICPRCP-a, 2018) Britanski je muzej nevladino tijelo te iz muzeja ističu da bi se komunikacija oko povratka skulptura trebala vršiti direktno s Upravnim odborom (engl. *Board of Trustees*), a ne na razini britanske Vlade, što je prema grčkim predstavnicima „u suprotnosti s međunarodnim pravom.“ (Izvešće 21. sjednice ICPRCP-a, 2018) Grčki su se predstavnici požalili i na sporost u odgovaranju na zahtjeve. U 2013. godini Grčka je preko UNESCO- a zatražila od Britanskoga muzeja i britanske Vlade da sudjeluju u medijaciji, na što je negativan odgovor stigao tek dvije godine kasnije. (Izvešće 21. sjednice ICPRCP-a, 2018)

Britanski muzej bi bio voljan posuditi skulpture Grčkoj, ali pod određenim uvjetom. Grčki premijer Kyriakos Mitsotakis izrazio je želju za posudbom partenonskih skulptura povodom komemoracije 200. godišnjice početka rata za neovisnost od Osmanskoga Carstva koja će se održati u 2021. godini, što je također rezultirao odbijanjem. (Squires, 2019) Glasnogovornik Britanskoga muzeja za *The Telegraph* je izjavio da je, „preduvjet za bilokakvu posudbu priznavanje vlasništva instituciji od koje bi se premeti posuđivali.“ (Squires, 2019) Upravni odbor Britanskoga muzeja je na web stranici naveo da nisu primili službene zahtjeve za posudbom, ali su također istaknuli da je zbog odbijanja priznavanja vlasništva Britanskome muzeju od strane Grčke „učinilo svaku smislenu raspravu o toj temi praktički nemogućom.“ („Parthenon sculptures – the Trustees’ statement“, n.d.)

Unatoč točki 6.2. ICOM-ova Etičkoga kodeksa prema kojoj povrat kulturnih dobara „treba imati prednost pred aktivnostima na državnoj ili političkoj razini“ (Etički kodeks, 2007), pitanje njihova povrata je nedvojbeno političkoga karaktera. Partenonske su skulpture čvrsto

upletene u odnose između Grčke i Velike Britanije, stoga su dio svake političke rasprave koja uključuje dvije zemlje. Kako piše „The Independent“ (2020), klauzula o „povratku ili restituciji nelegalno premještenih kulturnih objekata u njihove zemlje podrijetla“ uključena je u nacrt pregovora o Brexitu, a mediji su zaključili da se referira upravo na partenonske skulpture. (Payne, 2020) Iako je vlada Velike Britanije opovrgnula takve tvrdnje, Lina Mendoni, sadašnja grčka ministrica kulture, izjavila je za „Reuters“ da Brexit stvara „povoljne uvjete za trajni povratak [skulptura]“ u Grčku. (Kambas, Kyvrikosaios, 2020)

7. Djelovanje udruga i organizacija

Djelovanje Meline Mercouri u informiranju o problemu otuđenih dijelova Partenona i pokušaji stvaranja političkoga pritiska na Veliku Britaniju imali su širok odjek u javnosti te su uvjetovali osnivanje niza nezavisnih nevladinih udruga posvećenih povratku skulptura u Grčku. Već 1982. godine James Cubitt, britanski arhitekt, predlaže osnivanje britanske organizacije za povratak partenonskih skulptura, kako bi se mogli vratiti „ljepota i značenje Partenonu, kao i njegov fizički i znanstveni integritet.“ (The British Committee for the Reunification of the Parthenon Marbles, n.d.) Britanski odbor za ujedinjenje partenonskih skulptura (engl. *The British Committee for the Reunification of the Parthenon Marbles*) službeno je osnovan 1983. godine s ciljem „osiguravanja ujedinjenja partenonskih skulptura u Grčkoj u skladu s rezolucijom UNESCO-ve Konferencije ministara kulture održane u Meksiku, 4. kolovoza 1982. godine.“ („The British Committee for the Reunification of the Parthenon Marbles“ [BCRPM], n.d.) Odbor kao svoje uspjehe navodi prestanak uporabe termina „Elgin Marbles“ od strane Britanskoga muzeja i iniciranje brojnih javnih rasprava o povratu skulptura. Iz udruge ističu da „praksa micanja predmeta od velike važnosti za povijest i kulturni identitet nacije iz mjesta njegovog nastanka se prepoznaje kao neetična od strane međunarodne zajednice, čak i ako ta

perspektiva nije uvijek zastupljena u stavovima i legislativi.“ („BRCPM - Case for the Return“, n.d.)

Odluka o održavanju Ljetnih olimpijskih igara u Ateni 2004. godine ponovo je pokrenula rasprave o Partenonskim skulpturama. U siječnju 2002. godine nastala je kampanja pod nazivom *Parthenon 2004*, a cilj joj je „na legalne načine promovirati slučaj povratka Partenonskih skulptura, trenutno smještenih u Britanskome muzeju, natrag u Grčku.“ (The British Association for the Reunification of the Parthenon Sculptures, n.d.) Kampanja je nastavila s djelovanjem i nakon Olimpijskih igara, a danas je aktivna pod imenom Britansko udruženje za ujedinjenje partenonskih skulptura (engl. *The British Association for the Reunification of the Parthenon Sculptures*). Obje organizacije članice su Međunarodnoga udruženja za povratak Partenonskih skulptura (engl. *International Association for the Return of the Parthenon Sculptures*), koja okuplja slične organizacije iz cijeloga svijeta.

8. Pravo Britanskoga muzeja na posjed Partenonskih skulptura

Prema podacima Britanskoga udruženja za ujedinjenje partenonskih skulptura, u Britanskome muzeju danas se nalazi 80 metara sačuvanoga partenonskoga friza (u odnosu na 50 metara u Ateni, jedan blok u Louvreu i manje dijelove u drugim muzejima), 15 metopa (u Ateni su 41, u Louvreu jedna) i 17 skulptura sa zabata (u Ateni ih je sedam). („British Association for the Reunification of the Parthenon Marbles [BARPM]“, n.d.) Pravo Britanskoga muzeja na posjed tih skulptura je sivo područje i predmet žustrih rasprava. Iako ih je muzej legalno otkupio od Lorda Elgina, legalnost njihovog preuzimanja iz Grčke je upitna i ovisi o „interpretaciji dokumenta u srcu ove afere – *firmana*, odnosno dekreta koji za Elgina navodno donio sultan Selim III.“ (Sanchez, 2017.) Oko autentičnost *firmana* još uvijek nije postignut konsenzus. Dokument u posjedu Britanskoga muzeja zapravo je talijanski prijevod originala iz 1801. godine, a u posjedu Muzeja je tek od 2005. godine (Williams, 2009) Kao

opravdanje za premještaj partenonskih skulptura koristi se dio dokumenta prema kojemu su Lord Elgin i njegova pratnja smjeli bez prigovora uzeti bilo koje kamene figure sa starim natpisima (engl. *“and should they wish to take away any pieces of stone with old inscriptions, and figures, that no opposition be made”* (Williams, 2009)). Williams je analizom dokumenta zaključio da nije pravi *firman* jer nedostaju detalji koji bi potvrdili da je izdan od strane Sultana Selima III, na primjer njegov pečat, a „upućuje na potpis i pečat Kajmakama,, pokrajinskoga namjesnika. (Williams, 2009) Legalnost preuzimanja partenonskih skulptura i njihovog prenošenja u Veliku Britaniju opovrgava i pismo Roberta Adaira, također britanskoga ambasadora u Osmanskom Carstvu, upućeno Lordu Elginu 1811. godine. Adair je u pismu naveo da je osmanska „Visoka Porta apsolutno zanijekala [Elginovo] vlasništvo nad skulpturama,“ te da „osobe koje su [Elginu] prodale skulpture nisu imale pravo na to.“ (Theodorou, 2003)

Ako se i potvrde autentičnost firmana te legalnost postupaka Lorda Elgina, pitanje etičnosti uzimanja skulptura ostaje otvoreno. Upravni odbor Britanskoga muzeja tvrdi da je Lord Elgin djelovao “sa znanjem i dopuštenjem legalnih vlasti toga razdoblja, kako u Ateni tako i u Londonu.” („Parthenon sculptures – the Trustees' statement“, n.d.) Ipak, Lordu Elginu dopuštenje nisu dali Grci, nego njihovi okupatori, Osmansko Carstvo. Ta praksa je danas zabranjena točkom 6.4. ICOM-ovog Etičkog kodeksa za muzeje, prema kojoj „muzeji trebaju izbjegavati kupovinu ili nabavu kulturnih predmeta iz okupiranih područja te trebaju u potpunosti poštivati sve zakone i sporazume koji reguliraju izvoz, uvoz i prijenos kulturnih i prirodnih materijala.“ (Etički kodeks, 2007) Prema dokumentu „Akvizicija predmeta za kolekciju“ (engl. *Acquisitions of Objects for the Collection*), usvojenome 2018. godine, navedeno je da Britanski muzej u akviziciji predmeta slijedi smjernice UNESCO-ve Konvencije o mjerama zabrane i sprječavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara, ICOM-ovog Etičkoga kodeksa za muzeje, Etičkoga kodeksa udruge

Museums Association (čija točka 2.7. govori o „razumnome i brzome odgovaranju na zahtjeve za repatrijacijom, unutar ili izvan Ujedinjenoga Kraljevstva“ (MA Code of Ethics for Museums, 2015)), kao i nekolicine drugih pravilnika i odredbi. U odlomku „Principi akvizicije“, (engl. *Acquisition Principles*), Britanski muzej tvrdi sljedeće:

2.1. Predmeti će biti uvršteni u kolekciju isključivo:

(i) ako je moguća legalna akvizicija, i

(ii) ako ne postoji objektivna sumnja da je predmet nepravredno uzet od pravog vlasnika, ukraden s arheološkoga nalazišta ili iz muzeja ili ilegalno uvezen ili izvezen. (*Acquisitions of Objects for the Collection*, 2018)

Ti se principi ipak ne mogu retroaktivno primijeniti na predmete uvrštene u muzejsku kolekciju prije više od 200 godina, ali isticanje neetičnosti u njihovoj akviziciji može biti važniji čimbenik u raspravi o njihovom povratu nego nelegalnost. Nadalje, prema Yannisu Hamilakisu „perspektiva koja osvjetljuje kompleksne veze arheološkog nastanka sa društvenim ulogama i identitetima“ također bi mogla biti „korisnija procedura od pravnih okvira ili baštinskog menadžmenta“ za povratak partenonskih skulptura u Grčku. (Hamilakis, 1999)

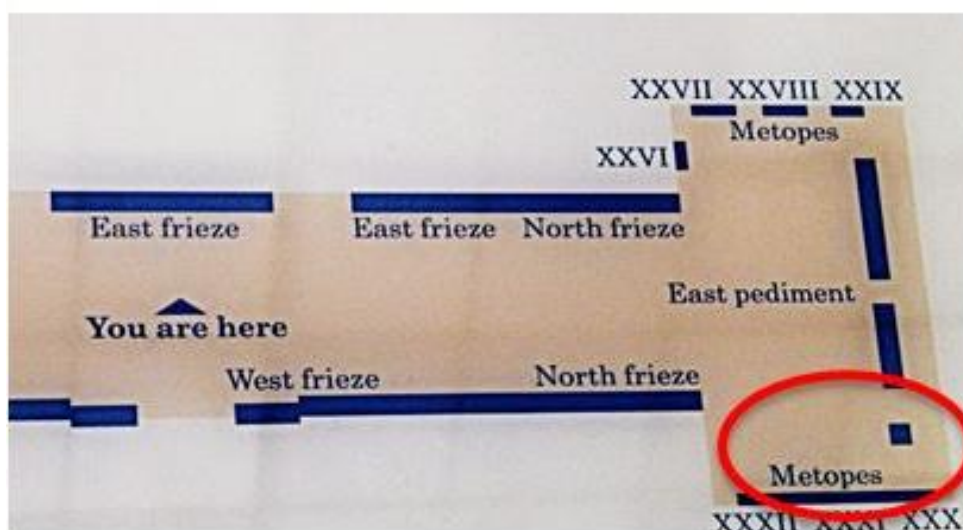
8.1. Problemi izložbe u Britanskome muzeju

Britanski muzej ističe važnost promatranja antičke grčke baštine u okviru svjetske povijesti, no zagovornici povrata skulptura ističu i važnost cjelovitosti baštine za interpretaciju njezinoga značenja. Kako Emily Duthie (2011) kaže, „kada je povijesno umjetničko djelo premješteno iz svoga originalnoga konteksta, njegova vrijednost i arheološka zanimljivost ostaju, no ako ostane „in situ“ ono je dio estetske i povijesne cjeline.“ (Duthie, 2011) Način izložbe i raspored partenonskih skulptura u Britanskome muzeju ne odgovara njihovome originalnome kontekstu. One su odvojene ili grupirane zajedno bez obzira na njihovu originalnu poziciju, a čest je slučaj i da su dijelovi jedne skulpture – jednoga tijela – razbacani po različitim

europskim muzejima. Skulpture su postavljene kao „nezavisna, autonomna djela,“ što prema Glenni Gray „ignorira i umanjuje formalne značajke Partenona i namjeru njegovih tvoraca.“ (Gray, n.d.) Unatoč želji Britanskoga muzeja da njihove kolekcije služe edukaciji posjetitelja, zbunjujući raspored partenonskih skulptura to onemogućava. Gray kao primjere navodi Južni i Zapadni friz koji su postavljeni nasuprot jedan drugome, te tako „narušavaju tijekom narativa gledateljima koji nisu upoznati s točnim slijedom prikaza na frizu.“ (Gray, n.d.) (Pretpostavlja se da friz prikazuje tijekom Panateneja, festivala u čast božice Atene („Acropolis Museum -The Frieze”, n.d.)) Gray navodi i kako u Britanskome muzeju „u cijeloj izložbi gledateljima nigdje nisu prisutne ni rekonstrukcije, fizičke ili virtualne,“ (Gray, n.d.) onih skulptura koje nedostaju, kako bi se bolje predočio originalni kontekst izloženih predmeta. Iz Britanskoga muzeja navode da je „nemoguće ujediniti partenonske skulpture“ na samome Partenonu jer je on zbog svoje turbulentne povijesti danas ruševina, te da je sigurnije da se preostale skulpture nalaze u muzejima. („Trustees' Statement“, n.d.) Protivnici povrata u Velikoj Britaniji često su isticali nemogućnost zemalja podrijetla baštine u pravilnome čuvanju i brizi o predmetima koje žele vratiti, iako to Upravni odbor Britanskoga muzeja danas opovrgava („The Parthenon Sculptures in the British Museum“, n.d.) Kao odgovor na takve kritike, ali i u svrhu zaštite dijelova Akropole od atmosferskih utjecaja, 2008. godine u Ateni otvoren je novi, opremljeniji i kvalitetniji Muzej Akropole, uređen na način da prikaže predmete u što izvornijem obliku, „onako kako su ih antički Grci htjeli prikazati.“ (Duthie, 2011) Sam Britanski muzej danas priznaje grčku kompetentnost u brizi i očuvanju kulturne baštine. („Parthenon sculptures – the Trustees' statement“, n.d.) Skulpture bi se tako mogle ujediniti u Muzeju Akropole i ponovo činiti cjelinu. O važnosti cjelovitosti baštine govori i činjenica da je integritet jedan od uvjeta za uvrštavanje u UNESCO-v popis svjetske materijalne baštine. Atenska akropola, u sklopu koje se nalazi i Partenon, na tome je popisu od 1987. godine.

Slika 1. Prikaz zapadnoga i južnoga dijela partenonskoga friza u Muzeju Akropole (*Acropolis Museum – The Frieze, n.d.*)

Slika 2. Prikaz rasporeda partenonskih skulptura u Britanskom muzeju (*Sense of Self: The British Museum's Efforts to Disassociate the Marbles from the Monument, 2015*)

9. Deklaracija o važnosti i vrijednosti univerzalnih muzeja

Drugu polovicu 20. stoljeća obilježile su duboke društvene promjene u i zemljama zapadne Europe i Sjeverne Amerike. Pod utjecajem globalizma budi se svijest o jednakosti svih kultura i o poštivanju različitosti, a tradicionalne nacionalne narative zamijenio je multikulturalizam. Provode se procesi „dekolonizacije“ javnih prostora, pa tako i muzeja, što uključuje suočavanje s prošlošću i uključivanje ranije marginaliziranih skupina u društvo. U

duhu tih vrijednosti 2002. godine deset muzeja Sjeverne Amerike i devet europskih muzeja, uključujući Britanski muzej, potpisalo je Deklaraciju o važnosti i vrijednosti univerzalnih muzeja (engl. *The Declaration on the Importance and Value of Universal Museums*). U Deklaraciji „univerzalni“ muzeji naglašavaju svoju ulogu i ulogu svojih kolekcija „u kultiviranju boljega razumijevanja različitih civilizacija i promoviranju međusobnoga poštivanja.“ (Schuster, 2004) Britanski muzej pritom naglašava svoju povijesnu prosvjetiteljsku funkciju te svoju ulogu za društvo „u osiguravanju prava svim građanima na pristup informacijama o svijetu“ (MacGregor, 2004) Muzeji potpisnici izjašnjavaju se protiv ilegalne trgovine predmeta kao načina stvaranja muzejskih kolekcija, no istovremeno brane svoje neetično stečene kolekcije, tvrdeći da se „predmeti stečeni u prijašnjim vremenima trebaju promatrati u svijetlu drugačijega svjetonazora i vrijednosti, koje odgovaraju tim vremenima.“ (Schuster, 2004) Kako se radi o prestižnim muzejima s dugom tradicijom i vlasnicima bogatih povijesnih zbirki često upitnoga podrijetla, Deklaracija je u muzejskoj zajednici dignula mnoga pitanja o etičnosti. Ton i sadržaj deklaracije interpretirani su kao defenzivni te su izazvali brojne kritike. Geoffrey Lewis, tadašnji predsjednik ICOM-ovog Etičkog povjerenstva, u tekstu „The Universal Museum: a Special Case?“ prozvao je muzeje potpisnice zbog njihove „želje za većim stupnjem slobode od zahtjeva za repatrijacijom.“ (Lewis, 2004.) Tvrдио je da u muzejskome svijetu ne postoji želja za „univerzalnim muzejima,“ ali postoji želja naroda „za predstavljanjem svoje kulturne baštine na svome vlastitome teritoriju.“ (Lewis, 2004.)

Deklaracija služi Britanskome muzeju kao argument za zadržavanje partenonskih skulptura u svome posjedu, temeljen na univerzalnom značenju baštine kao predmeta izučavanja i uspoređivanja s drugim predmetima. Taj argument je u suprotnosti s interpretiranjem baštine kao temeljem nacionalnog identiteta. Tako je prema Fioni Rose-Greenland u slučaju Partenona „povezivanje supra-nacionalnoga narativa sa skulpturama u konfliktu s tvrdnjom da su one integralni dio grčke nacionalne svijesti. (Rose-Greenland, 2013)

Štoviše [Britanski muzej] tvrdi da je njegova uloga predstaviti „kulturu svijeta“ te se tako doprinos antičke Atene smanjuje na „povijest Atene i Grčke.““ (Rose-Greenland, 2013) Procesi povrata ovise o poziciji i moći zemlje u kojoj se nalaze predmeti. Nevoljkost Britanskoga muzeja da surađuje u povratu baštine je „implicitno imperijalistička“ prema Duthie (2011), a naročito „argument da kulturna baština treba ostati u Londonu zato što je to najveći i najposjećeniji grad Europe.“ (Duthie, 2011.) Neil MacGregor, ravnatelj Britanskoga muzeja, je povodom objavljivanja Deklaracije izjavio da bi univerzalni muzeji mogli svojim djelovanjem „opovrgnuti banalizirajuću brutalnost svjetske politike.“ (MacGregor, 2004) Međutim, Velika Britanija i London se prema kritičarima univerzalnih muzeja, „iz imperijalističkoga središta svijeta pretvaraju u ‘globalističko središte,’“ zanemarujući svoju kolonijalnu prošlost i mijenjajući narativ sukladno promjenama u društvu, ali zadržavajući povlašteni status. (Duthie, 2011.)

9.1. Baština i identitet u doba globalizma

U knjizi „Who owns Antiquity? Museums and the Battle over our Ancient Heritage“ (hrv. *Tko posjeduje antiku? Muzeji i borba za našu povijesnu baštinu*), James Cuno preispituje ulogu baštine u stvaranju nacionalnoga identiteta. Tvrdi da su partenonske skulpture i ostala antička baština jednako važne, ako ne i važnije za kulturu Velike Britanije nego za povijest Grčke, jer smatra da Grcima služe „prvenstveno kao politički simboli, a ne kao arheološki artefakti od znanstvene vrijednosti.“ (Cuno, 2010) Dok navodi važnost arheoloških istraživanja od strane „zapadnjačkih“ arheologa u ostatku svijeta, krivi države u kojima su se kroz povijest takva istraživanja provodila zbog prema njemu „nacionalističkih tvrdnji da posjeduju pronađene predmete.“ (Cuno, 2010) Cuno predstavlja nacionalni identitet i izražavanje istoga kroz kulturnu baštinu kao nedopustivima u globaliziranome svijetu poistovjećujući ih s nacionalizmom te tako delegitimira zahtjeve za povratom baštine. Dok bi se izraz „nacionalistički“ mogao u nekim slučajevima koristiti za povijest muzeja u Europi, nikako se

ne može primijeniti za muzeje u zemljama čiji narodi kroz povijest nisu imali mogućnost određivanja i izražavanja vlastitoga identiteta. Pozicija zemalja bivših kolonizatora ne može se usporediti s pozicijom zemalja koje su same dugo bile okupirane (primjerice Grčka) ili koje su bile kolonijalni posjedi. Prema tome, niti zahtjevi za povratom baštine u te zemlje nisu dio „nacionalističke kulturalne politike,“ kako ju Cuno (2010) naziva.

10. Moguća rješenja

S obzirom na to da ni Velika Britanija ni Grčka ne žele popustiti u borbi za partenonske skulpture, bit će teško pronaći rješenje prihvatljivo i jednoj i drugoj strani. Ono što je sigurno je da će Britanski muzej i Muzej Akropole trebati povećati razinu međusobne suradnje. Iz Britanskoga muzeja tvrde da oba muzeja zajedno „nude najveću mogućnost cijenjenja značenja i važnosti partenonskih skulptura“ te dijeljenjem skulptura omogućuju veći broj gledatelja. („The Trustees' Statement,“ n.d.) Ipak, ako je Britanskome muzeju važnije predstaviti partenonske skulpture u okviru proučavanja svjetske baštine i uspoređivanja s drugim kulturama, isto mogu postići i replikama. Stvaranje odljeva skulptura za Britanski muzej i vraćanje originala u Grčku jedno je od mogućih rješenja problema povrata baštine. Muzej *Skulpturhalle Basel* posjetiteljima nudi najveću zbirku odljeva antičkih skulptura u Švicarskoj. U „Projektu Partenon“ su u tome muzeju pomoću odljeva ponovno ujedinjene preostale partenonske skulpture i „izložene tako da ih posjetitelji mogu vidjeti u njihovom originalnom kontekstu,“ što trenutno nije moguće ni u Londonu ni u Ateni. („Skulpturhalle Basel,“ n.d.) U zgradi Filozofskoga Fakulteta u Zagrebu također se nalaze gipsani odljevi partenonskih skulptura iz Britanskoga muzeja, naručeni 1892. godine upravo zahvaljujući ideji „njezina začetnika dr. Izidora Kršnjavog o prosperitetu putem podučavanja.“ (Matijaško, 2009) Kako Marina Matijaško navodi, „narudžba se sastojala od odljeva figura obaju zabata (Kat. 2.a, 2.b, 3., 5.), cjelokupnog friza (Kat. 20. -113.) i 15 metopa s prikazom Kentauromahije (Kat. 4., 114.

– 127.).“ (Matijaško, 2009) Treba uzeti u obzir i kontekst naručivanja odljeva za Hrvatsku koji je sličan kontekstu premještanja partenonskih skulptura iz Grčke u Veliku Britaniju, a to je jačanje nacionalne svijesti unutar Austro-Ugarske Monarhije u 19. stoljeću. To je uključivalo i nastanak institucija vezanih za kulturu, primjerice Matice ilirske i Narodnoga muzeja, koje su služile u afirmaciji hrvatskih nacionalnih težnji.

Još jedno potencijalno rješenje pitanja povrata partenonskih skulptura je uporaba moderne tehnologije. Ona se danas sve češće koristi u muzejima u okviru multimedijalnih i virtualnih izložbi, a mogla bi imati veliku ulogu u budućnosti Britanskoga muzeja. U svojoj strategiji za 2020. godinu Britanski muzej ističe važnost tehnologije u “omogućavanju približavanja, istraživanja i uživanja u kolekciji, ne samo posjetiteljima nego i svakome s računalom ili mobilnim uređajem.“ („Towards 2020,“ 2019) Muzej bi tako postao „privatna kolekcija cijeloga svijeta“ („Towards 2020,“ 2019) Britanski muzej morao je zatvoriti svoja vrata posjetiteljima tijekom pandemije koronavirusa 2020. godine, no omogućio je virtualno razgledavanje zbirki putem aplikacije *Google Art & Culture*, dostupne za pametne mobitele. (U aplikaciji ipak nije dostupna prostorija 18 u Britanskome muzeju, u kojoj se nalaze partenonske skulpture.) Na internetu je, primjerice, dostupno i „Virtualno razgledavanje Akropole“, aplikacija koja je nastala na inicijativu grčke Udruge za restauraciju Akropole sa željom za širenjem pristupa kulturnoj baštini. („Acropolis Virtual Tour,“ n.d.) Ovakve virtualne izložbe prikazuju trenutačno, stvarno stanje u muzejima, ali kod slučajeva povrata baštine potrebno je nadomjestiti predmete, pri čemu bi ključnu ulogu moglo igrati 3D skeniranje. 3D skeniranje ili 3D digitalizacija je prema Hrvatskoj enciklopediji „postupak kojim se prostorni oblik nekoga predmeta ili objekta određuje i zapisuje u digitalnome obliku.“ („Digitalizacija,“ n.d.) Taj postupak već se koristi u dokumentaciji muzejskih predmeta, a može pomoći i u upotpunjavanju muzejskih izložbi. Jedan od primjera uporabe takve tehnologije je i projekt „digitalnoga ujedinjena“ partenonskih skulptura pod vodstvom grupe istraživača sa Sveučilišta

u Južnoj Kaliforniji iz 2003. godine. Projekt je uključivao 3D skeniranje odljeva partenonskih skulptura koji se nalaze u muzeju *Skulpturhalle Basel*, računalnu obradu podataka i njihovo predstavljanje na internetu pod nazivom „The Parthenon Gallery.“ (Stumpfel et al., 2003) Voditelji toga projekta zaključili su da virtualna stvarnost možda ne može zamijeniti iskustvo promatranja originalnih skulptura, no ipak ima veliku važnost za arheologiju i povijest umjetnosti zbog novih perspektiva koje nudi promatračima. (Stumpfel et al., 2003) Virtualne izložbe potpomognute digitaliziranim prikazima objekata bi Britanskome muzeju omogućile bolji i cjelovitiji prikaz partenonskih skulptura, što bi ispravilo ranije navedene zamjerke trenutnoj izložbi, ali bi poslužile i kao zamjena u slučaju povrata skulptura.

11. Zaključak

Povrat baštine je važna tema za muzejsku zajednicu, ali i za cjelokupnu međunarodnu zajednicu, zbog duboke povezanosti baštine i društvenoga identiteta. Zbog toga mnogi slučajevi povrata imaju i političku notu i ne mogu ostati u domeni muzejske zajednice te ovise o stavovima i zahtjevima društva, a to je naročito vidljivo na primjeru partenonskih skulptura. Događaji koji su kroz povijest uvjetovali neetične načine prikupljanja predmeta od strane velikih sjevernoameričkih i europskih muzeja trebali bi se promatrati u svjetlu toga vremena, stoga te muzeje ne treba osuđivati zbog njihove prošlosti. Treba se prisjetiti i njihove uloge i uloge istraživača i arheologa u pobuđivanju interesa za proučavanjem svjetske povijesti te očuvanju baštine. Bez njihove bi intervencije zasigurno mnogi predmeti koji se danas nalaze u muzejima bili uništeni ili pali u zaborav. Ipak, veliki sjevernoamerički i europski muzeji trebali bi se suočiti sa svojim razvojem uvjetovanim kolonijalnom moći zemalja u kojima se nalaze, te biti spremni odgovorno postupiti u slučajevima zahtjeva za povratom predmeta u njihovim zbirkama. Britanski je muzej u slučaju partenonskih skulptura pokazao nevoljkost u suradnji u procesu povrata, naglašavajući univerzalnu i edukativnu vrijednost baštine i smatrajući ju

važnijom od njenoga značenja za identitet zajednice i mjesta iz kojega potječe. Takav je stav uvjetovan globalizacijskim procesima na Zapadu gdje pitanje nacionalnoga identiteta gubi na važnosti, no ono u ostatku svijeta ipak ostaje relevantno. Univerzalni muzeji se zbog svoje „prosvjetiteljske“ uloge ne bi trebali smatrati važnijima od ostalih muzeja, a međunarodne organizacije zadužene za muzeje trebaju stvoriti okvire kojima će olakšati procese povrata i što je najbitnije, promovirati jednakost i suradnju među muzejima. Također, nevladine udruge, poput ranije spomenutih udruga koje se zalažu za povratak partenonskih skulptura u Grčku, trebale bi raditi na informiranju javnosti o važnosti baštine i značaju koji povrat otuđene baštine može imati za društvo. Veliku ulogu u današnjim muzejima igra i tehnologija, koja bi mogla pomoći u ostvarivanju ovih ciljeva.

12. Literatura

- “About.” (n.d.) British Association for the Reunification of the Parthenon Sculptures (Formerly Marbles Reunited). Preuzeto 24. travnja 2020. s <http://www.barps.org.uk/about/>.
- “Acquisition of Objects for the Collection.” (2018). The British Museum. Preuzeto 10. svibnja 2020. s https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/201910/Acquisitions_objects_collection_policy_Dec_2018.pdf
- “Acropolis Virtual Tour.” (n.d.). Preuzeto 24. lipnja, 2020. s <https://www.acropolisvirtualtour.gr/>
- “Building Development Framework.” (2014). The British Museum. Preuzeto 10. svibnja 2020. s <https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/2019-10/british-museum-building-development-framework-May-2014.pdf>
- “Code of Ethics for Museums.” (2015). Museums Association. Preuzeto 19. Svibnja 2020. s <https://www.museumsassociation.org/ethics/code-of-ethics>
- “Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property.” (n.d.) UNESCO. Preuzeto 17. svibnja 2020. s http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Cuno, J. (2010). Who Owns Antiquity? Museums and the Battle over Our Ancient Heritage. Preuzeto 31. svibnja 2020. s <https://muse.jhu.edu/book/36297>
- “Current Location.” (n.d.) British Association for the Reunification of the Parthenon Sculptures (Formerly Marbles Reunited) Preuzeto 24. Travnja, 2020. s <http://www.barps.org.uk/the-parthenon-sculptures/current-location/>.
- “Digitalizacija”. (n.d.). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Preuzeto 27. lipnja 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=68025>
- Duthie, E. (2011). The British Museum: An Imperial Museum in a Post-Imperial World. *Public History Review*. 18. 12. Doi: 10.5130/phrj.v18i0.1523. Preuzeto 20. travnja 2020. s https://www.researchgate.net/publication/317384403_The_British_Museum_An_Imperial_Museum_in_a_Post-Imperial_World/citation/download
- “Etički kodeks za muzeje.” (2007). ICOM. Preuzeto 27. travnja 2020. s <http://www.icom-croatia.hr/wp-content/uploads/2011/11/Eticki-kodeks-za-muzeje.pdf>
- “Final Report of the Twenty-first Session.” (2018). Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation. Preuzeto 22. svibnja 2020. s http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/movable/pdf/21_COM_ICP_RCP_EN_FINAL.pdf

Gazi, A. (1992). Muzeji i nacionalno kulturno blago. *Informatica museologica*, 23 (1-4), 17-23. Preuzeto 5. lipnja 2020. s <https://hrcak.srce.hr/144678>

“Governance.” (n.d.) The British Museum. Preuzeto 25. travnja 2020. s <https://www.britishmuseum.org/about-us/governance>.

Graham, B., i Howard, P. (2008). Heritage and Identity. *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Preuzeto 19. svibnja 2020. s https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=G5GC4Xg0BWoC&oi=fnd&pg=PA1&dq=ashgate+companion+to+heritage+and+identity&ots=uW1TGPPcyr&sig=nE2nafad9t8qBEkLeTvkp1MhrTk&redir_esc=y#v=onepage&q=ashgate%20companion%20to%20heritage%20and%20identity&f=false

Gray, G. (2015) *Sense of Self: The British Museum's Efforts to Disassociate the Marbles from the Monument*. Preuzeto 25. travnja 2020. s <https://www.parthenonuk.com/news/articles-and-research/26-articles-and-research/322-glenna-gray>

Hamilakis, Y. (1999). Stories from Exile: Fragments from the Cultural Biography of the Parthenon (or 'Elgin')Marbles. *World Archaeology*, 31(2), 303–320. Preuzeto 25. travnja 2020. s <https://www.jstor.org/stable/125064>

“History of the Marbles.” (n.d.) BCRPM. Preuzeto 25. svibnja 2020. s <https://www.parthenonuk.com/about-bcrpm/history-of-the-marbles>.

Horvatinčić, S., i Vuković, V. (2019). Razgovor s Ruijem Gomesom Coelhom. U razmišljanju o baštini ne postoji neutralnost. *Etnološka tribina*, 49 (42), 223-238. Preuzeto 29. Svibnja 2020. s <https://hrcak.srce.hr/230766>

“Intergovernmental Committee” (n.d.) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Preuzeto 24. travnja 2020. s <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/restitution-of-cultural-property/intergovernmental-committee/>.

Janžeković, I. (2016). “The Elgin Marbles, A Series of (Un)Fortunate Events.” *The Journal of Art Crime* 16, 55-76. Preuzeto 25. travnja 2020. s https://www.academia.edu/30711021/The_Elgin_Marbles_A_Series_of_Un_Fortunate_Event_s.

Jenkins, T. (n.d.) “Who Owns Culture? Dr Tiffany Jenkins on the Parthenon Marbles.” BCRPM. Preuzeto 24. travnja 2020. s <https://www.parthenonuk.com/news/articles-and-research/26-articles-and-research/340-who-owns-culture-dr-tiffany-jenkins-on-the-parthenon-marbles>.

Kambas, M., Kyvrikosaios, D. (2020). Brexit Will Strengthen European Support for Return of Parthenon Marbles, Says Greek Minister. *Reuters*. Preuzeto 22. svibnja 2020. s <https://www.reuters.com/article/us-greece-britain-marbles-idUSKBN1ZT1XF>.

Lewis, G. (2004). The Universal Museum: a Special Case? *ICOM News*, 1, 3. Preuzeto 10. svibnja 2020. s http://archives.icom.museum/pdf/E_news2004/p3_2004-1.pdf

- Maroević, I. (2002). Povezivanje muzeologije i nematerijalne baštine protiv tradicionalnog muzeja ili vraćamo li se izvornom muzeju?. *Osječki zbornik*, 26 (xx), 241-246. Preuzeto 25. travnja 2020. s <https://hrcak.srce.hr/164465>
- Matijaško, M. (2009). Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu. *Muzeologija*, (46), 37-135. Preuzeto 9. Lipnja 2020. s <https://hrcak.srce.hr/80543>
- McGregor, N. (2004). *The British Museum*. *ICOM News*, 1, 7. Preuzeto 10. svibnja 2020. s http://archives.icom.museum/pdf/E_news2004/p7_2004-1.pdf
- Mesić, M. i Bagić. D. (2011). *Manjinski povratak u Hrvatsku: studija otvorenog procesa*. Zagreb: UNHCR, Predstavništvo u RH. Preuzeto 6. Svibnja 2020. s https://bib.irb.hr/datoteka/603986.Manjinski_povratak_2011_final.pdf
- “Parthenon Sculptures - the Trustees’ Statement.” (n.d.). The British Museum. Preuzeto 21. svibnja 2020. <https://www.britishmuseum.org/parthenon-sculptures-trustees-statement>.
- Payne, A. (2020). “The EU Will Tell Britain to Give Back the Ancient Parthenon Marbles, ‘brutally Removed’ from Greece over 200 Years Ago, If It Wants a Post-Brexit Trade Deal.” *Business Insider*. Preuzeto 22. svibnja 2020. <https://www.businessinsider.com/brexit-eu-tells-uk-elgin-parthenon-marbles-greece-trade-deal-2020-3>.
- “Robert Adair’s Letter to Lord Elgin.” (n.d.) Preuzeto 1. svibnja 2020. <http://www.adairtoelgin.com/>.
- Rose-Greenland, F. (2013). *The Parthenon Marbles British national identity* [Blog post]. Preuzeto 25. travnja 2020. s <https://www.opendemocracy.net/en/parthenon-marbles-and-british-national-identity/>
- Sanchez, J. P. (2017). „How the Parthenon Lost Its Marbles.“ *National Geographic*. preuzeto 20. travnja 2020. s <https://www.nationalgeographic.com/history/magazine/2017/03-04/parthenon-sculptures-british-museum-controversy/>
- Schuster, P. K. (2004). The Treasures of World Culture in the Public Museum. *ICOM News*, no 1, 4. Preuzeto 24. travnja 2020. s http://archives.icom.museum/pdf/E_news2004/p4_2004-1.pdf
- Sharman, J. (2020). “UK refuses to include Elgin marbles in Brexit trade talks after EU negotiation draft leak.” *The Independent*. Preuzeto 22. svibnja 2020. S <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/elgin-marbles-brexit-trade-deal-greece-parthenon-british-museum-a9343406.html>
- Simpson, M. (2009). “Museums and Restorative Justice: Heritage, Repatriation and Cultural Education.” *Museum International* 61(1–2): 121–29. Preuzeto 15. svibnja 2020. s <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183092>
- „Skulpturhalle Basel.“ (n.d.). Museums.ch – die Platform der Museen in der Schweiz. Preuzeto 26. lipnja 2020. s <https://www.museums.ch/>
- Squires, N. (2019). “Greece Would Have to Acknowledge British Museum Ownership If It Wants a Loan of the Elgin Marbles.” *The Telegraph*. Preuzeto 22. svibnja 2020.

<https://www.telegraph.co.uk/news/2019/09/03/greece-has-acknowledge-british-museum-ownership-wants-loan-elgin/>.

Stumpf, J., Tchou, C., Hawkins, T., Martinez, P., Emerson, B., Brownlow, M., Jones, A., Yun, N. i Debrevec, P. (2003). Digital Reunification of the Parthenon and its Sculptures, *Proceedings of the 4th International Symposium on Virtual Reality, Archaeology and Intelligent Cultural Heritage*. Preuzeto 24. lipnja 2020. s

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.2.9203&rep=rep1&type=pdf>

Šulc, B. (1993). Rasprava o ICOM-ovoj stručnoj misiji u Hrvatskoj i stručnoj potpori hrvatskim muzejima na 52. sjednici Savjetodavnoga komiteta ICOM-a i 80. sjednici Izvršnog savjeta ICOM-a : ICOM Pariz, 13.-17. lipnja 1994.. *Informatica museologica*, 24 (1-4), 42-44. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/144532>

Šulc, B. (1993). “8. sjednica UNESCO-ova međuvladina komiteta za pospješanje povratka kulturnih dobara u zemlje nastanka ili restitucije u slučaju nelegalnog prisvajanja : UNESCO Pariz, 24.-27. svibnja 1994.” *Informatica museologica* 24, 1–4, 68–72. Preuzeto 5. lipnja 2020. s <https://hrcak.srce.hr/144541>

“Text” (n.d.) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Preuzeto 29. svibnja 2020. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage/convention-and-protocols/first-protocol/text/#c280777>.

“The Case for the Return.” (n.d.). BCRPM. Preuzeto 24. travnja 2020. <https://www.parthenonuk.com/about-bcrpm/the-case-for-the-return>.

“The British Museum Story.” (n.d.) The British Museum. Preuzeto 25. travnja 2020. <https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story>.

The Display Map in the British Museum [Slika] (2015) Preuzeto 19. svibnja 2020. s <https://www.parthenonuk.com/news/articles-and-research/26-articles-and-research/322-glenna-gray>

“The Frieze” (n.d.) Acropolis Museum. Preuzeto 19. svibnja 2020. <https://www.theacropolismuseum.gr/en/content/frieze-0>.

“The Frieze” [Slika] (n.d.) Preuzeto 19. svibnja 2020. <https://www.theacropolismuseum.gr/en/content/frieze-0>

“The Parthenon Sculptures in the British Museum.” (n.d.) The British Museum. Preuzeto 25. travnja 2020. <https://www.britishmuseum.org/parthenon-sculptures-british-museum>.

Theodorou, T. (2003). Robert Adair's letter to Lord Elgin. *Ta Istorika*, 20, 509-517. Preuzeto 13. svibnja 2020. s <http://www.adairtoelgin.com/>

Towards 2020: The British Museum’s Strategy. Preuzeto 10. svibnja 2020. s https://www.britishmuseum.org/sites/default/files/2019-10/Towards_2020-The_British_Museum_Strategy.pdf (10.5.2020.)

Williams, D. (2009) “Lord Elgin’s Firman.” *Journal of the History of Collections* 21, 1, 49–76. Preuzeto 11. svibnja 2020. s https://www.academia.edu/5269814/Lord_Elgins_Firman

Pitanje povrata baštine na primjeru partenonskih skulptura

Sažetak

Pod utjecajem društvenih i političkih promjena u svijetu u drugoj polovici 20. stoljeća ispituje se veza između baštine, društva i identiteta. Kritički se preispituje razvoj muzeja u zapadnoj Europi uvjetovan kolonijalizmom te se javljaju zahtjevi za povratom (repatrijacijom ili restitucijom) baštine, koja je često bila neetički prikupljena, u mjesta u kojima je nastala. Muzejska zajednica na to odgovara donošenjem propisa i osnivanjem tijela čija je zadaća regulacija procesa povrata baštine. Jedan od najpoznatijih slučajeva zahtjeva za povratom je slučaj partenonskih skulptura (engl. *Elgin Marbles*, kasnije *Parthenon Marbles*) koje je Lord Elgin početkom 19. stoljeća prenesao iz Grčke u Veliku Britaniju pod okolnostima oko kojih se još uvijek vode rasprave. Tek 1980-ih godina iz Grčke počinju pristizati službeni zahtjevi za njihovim povratom, koje Britanski muzej, njihov trenutni „vlasnik,“ ne želi ispuniti. Britanski se muzej predstavlja kao univerzalni muzej čije kolekcije služe širenju znanja i tolerancije što dovodi u pitanje značenje baštine za identitet. Slučaj partenonskih skulptura nam otkriva političnost procesa povrata baštine, kao i ulogu društva i društvenih stavova u tim procesima. Moguća rješenja za muzeje bila bi uporaba suvremene tehnologije u izložbama i veći stupanj suradnje među muzejima na globalnoj razini.

Ključne riječi: repatrijacija, povrat baštine, baština i identitet, partenonske skulpture, Britanski muzej, univerzalni muzeji

The Question of Heritage Return: the Example of the Parthenon Sculptures

Summary

Under the influence of social and political changes in the second half of the 20th century, the connection between heritage, the society, and identity is brought to question. The development of Western European museums during the 19th century which accompanied the colonialist expansion is critically examined, and requests for the return (repatriation or restitution) of unethically collected objects start to arrive from their places of origin. In turn, the museum community issues regulations and forms committees which would regulate repatriation processes. One of the most famous cases of requested heritage is that of the Parthenon Marbles (formerly *the Elgin Marbles*), which were brought to Great Britain under dubious circumstances in the early 19th century by Lord Elgin. The first official requests for their return start to arrive from Greece during the 1980s, but the British Museum, their current “owner,” refuses to comply with them. Presenting itself as a universal museum whose collections serve to spread knowledge and tolerance, the British Museum brings to question the connection between heritage and identity. The case of the Parthenon sculptures reveals the politics behind the processes of heritage repatriation, as well as the role the society plays in them. Possible solutions to the problem of repatriation would be the use of modern technology in museums, as well as a higher level of cooperation between museums.

Key words: repatriation, heritage returns, heritage and identity, the Parthenon Sculptures, the British Museum, universal museums